

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 12 ՅԱՅՈՒՆՅԱՆՈՐԻ ՏԱՐԻ Ուրբաթ 24 Հունուարի 1897 Ուրբաթ 24 Հունուարի ՅԱՅՈՒՆՅԱՆՈՐԻ ՏԱՐԻ № 12

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ռ. 50 կ. ամիսը՝ 1 ռ., հատուկ 5 կ. Խմբագրության հասցեն՝ Тифлисъ, Редакція „Норъ-Даръ“ Կամ Tiflis Rédaction „Nor-Dar“.

ՅՈՒՆՈՒՆԻ 26-ԻՆ
ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆՈՒՄ
ԶԻՆՎԱԼՔԻ ԿԵՐԱՌՁԵՆԻ ՈՍՏՈՒՄՆԵՐՆԵՐ
ՕԳՏԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱՆ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԵՍ

Յիշեալ ուսումնարանը պահպանում է քաղաքում Տիֆ. Սոֆ. Դեմոստոսներ (ծնեալ իշխ. Արամիլիք):

Մուտքի գինն է 2 ռուբ. 10 կոպ.: 5-4

ՌՈՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջնորդողը՝ Օգնութիւն թէ չարիք:

Յունուարի 25-ի (ն. տ.) նախօրը:

Թրքական զորքեր Մարեի և փառսեր: Ինքնակրթութեան օգնութիւն:

Բրոնի և Լուրեր: Ժամանակ:

Թիֆլիսի և Ստամբուլի միջև: Կարգապահութիւն: Բարձրագույն լուրեր:

Հեռագրական լուրեր: Բանաւորական կառույց: Գիտական շարժում:

Տեղեկատվություն: Ցայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 23 յունուարի, 1897 թ.

ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ԹԵ՛ 2ԱՐԻՔ

Թիֆլիսի, մասնաւորապէս Թրքական տարածքի յայտնի գրութիւնը պայմանականութեան մի մեծ հոսանք է առաջ բերել:

Մեր արեւմտիկ և հասարակից երազները, մէջքերը հայրենիքին պարծած, ցրտում են աշխարհիս զանազան կողմերը, ապտտանալուսն որոնելու:

Այսօր գաղթական հայերի կրահանդիպէր երազական զանազան երկրներում, մինչև անպամ Պարսիկ, Լուսնի, Վանի և ուրիշ գլխաւոր քաղաքներում: Մեր կողմերն էլ լցուել են հայ գաղթականներով, որոնք օրական ապրուստի կարգտ, շատերը մերկ և բոքիկ, բարեկարգ մարդկանց օգնութեանը և խնամքին են սպասում:

Բարձրագույն ամենադժուր հրամանով հանգանակութիւն է բացուած ամբողջ մուսուլմանական գաղթական հայերին պատասխանելու և հայրենիք վերադառնալու միջոցները հաղթել:

Մարդասիրական, բրիտանական, այլ և երազարարական գլխացումները պարտաւորեցնում են միզ պատասխանելու տառապանքներին, օգնելու կարօտեալներին, խնամալու խնայել և անօգնականներին:

Պէտք է գոհութեամբ այստեղ արձանագրենք, որ գաղթական հայերին ամեն տեղ, որտեղ մեզ յայտնի է, խնամում, օգնում են:

Բայց օգնութիւնն այն ժամանակ միայն կարելի է բարի դործ համարել, երբ դա չար հետեանը չունի, այսինքն չարիք չէ:

Դժբաղդաբար կան բազմաթիւ:

դիր մարդիկ և այսպիսիներն յայտնուել են և Թիֆլիսում, որոնք իրենց ներկայացնում են իրեն գաղթականներ և սուտ ու սրտաշարժ պատմութիւններ յորինելով բարեւորութիւնները փողեր են կորզում, որպէս զի մօտիկ գտնուող վերնուսնը մարմին այդ փողերը:

Պէտք է այդ տեսակ մարդիկներին գլուխաւոր, պէտք է լաւ հետեւի և խանայ թէ ով է օգնութեան կարօտը և ով է ստանում օգնութիւն:

Այնուհետև պէտք է այնպէս աշխատել, որ օգնութիւնը պատրաստ կերակուրը և բնականաբար առաջ և դործի ընդունակ մարդկանց ծախսութեան չվարժեցնի, որ շատ շարժիքի արժեքն է:

Այնուհետև օգնութիւնը պէտք է այն սխալմամբ լինի, որ գաղթականները «ուրիշ» տունը ստեղծական տանից չվերադառնան, այսինքն պարտաւորւն պարսկան վերադառնալ հարկները:

Այնուհետև պէտք է բարեկարգութիւնը այնպէս կառարարել, որ իրենց հայրենիքում միայնակ հայերը չմտածեն թէ մեր երկրում իրենք ձրի և լաւ կարող են ապրել:

Օրինակը վարակել է և հետեւողները շատ է ունենում:

Օգնութիւնը չպէտք է գաղթականութեան արհեստական նոր հոսանք առաջացնի, որ բոլոր ամենայնի կործանիչ է:

Այն, օգնութիւնը մի բարիք է, մեծ բարիք է, եթէ չարիք չէ առաջացնում:

Ս. Ս.

ՅՈՒՆՈՒՆԻ 25-Ի (Ն. Տ.) ՆԱԽՈՐԸ

(«Նոր-Դար»-ի թղթակից աշխատակից)

ԴՍՏԱՌՈՒՄ ԿԵՆՏՐՈՆ

Չնայելով նախօրը նամակիս մէջ յիշած և այլ խոչընդոտներին, այնուամենայնիւ մօտ և բնականաբար կեն համաձայնեցան հրապարակ ինչի յունուարի 25-ին:

Հնգհասնուր համաձայնութեամբ որոշուեցաւ, որ այս անգամուայ ժողովին խօսեն միայն չորս հոգի:

Նախագահ ընտրուեցաւ տիկին Ֆելս-Դէրէմ (M-me Féress-Deraimes) Դասաւորներն են օրինակ Ջոզէ, տ. տ. Մարիա Զէլիգա, Զիլգրի-Մէնու, Ամէլի Ամէլ:

Յայտ ունիմ, որ ընթերցողները մեծ հաճոյքով պիտի կարդան միջանի կենսագրական տեղեկութիւններ հայի այդ բարեկամների նկատմամբ:

ՏԻՖԼԻՍԻ ՖԵՐԵՍ-ԴԵՐԱՅԻՄ

Տիկին Ֆելս-Դէրէմ (M-me Féress-Deraimes) ծնած է Պարսիկում և քոյրն է Ֆրանսիական ամբողջ ազգին և քողարկելով աշխարհին լաւ ծանօթ հանգուցեալ Մարիա Դէրէմին: Իւր արդէն ունեցած յաջողակ չրջանը և իւր մէջ տաժած ձգտումները միջոց են տուած նրան առաջին օրից ի վեր յառաջադիմութեան, արգարութեան և ա-

գաղութեան գաղափարներով սնանի ու մեծանալ: Յարգելի տիկինը հայրը չէրմ Վալտէրեան է եղել և համոզուած հասարակապետական: Իւր փոքր քոյրը Մարիան իւր գաղափարները պարտական էր գլխաւորապէս Ֆելսին: Տիկին Ֆելս-Դէրէմը մշ մի ջանք չի խնայել կարօտ չափերներն օգնելու: Այդ ամբար հարստութիւնը այդ միջոցը տուել էր արդէն: Նա գիտցաւ այդ հարստութիւնը պատշաճաւոր կերպով՝ իւր անկեղծ համար գործածել: Իւր գաղափարներով տիկին Ֆելսը կանանց իրաւունքի ջերմ պաշտպաններին է (feministe): Հաւատարմութեանը երկուստեան համահարստութեանը կերպով պիտի բաժանուի, ահա նրա թէլը: Թէն նա նայն դերը չէ խաղացած կանանց խնդրում, ինչպէս որ քոյրը, բայց այնուամենայնիւ նա այդ ասպարէզում ևս մեծ ծառայութիւն է մատուցած: Իրեն նախագահ շնորհ վիճակը բարեբաղ ընկերութեան, նա մեծապէս նպաստել է կանանց խնդրի շտաշադիմութեանը Ֆրանսիայում:

«Նա յոր ունի որ արգարութեան ժամը կըգա, բայց իւր տարիքը յոյս չի տալու կարծելու, որ ինքը՝ ականատես կըլինի ընկերական այդ յառաջադիմութեան իրազեմմանը:

Եթէ տիկինը տարիքը չներէ նախագահին, այդ պատճառով պիտի կատարէ տիկին Մոնու, որի ամուսինը պատգամաւորների ժողովի մէջ մեծ ազդեցութիւն ունի: Տիկին Մոնուին հարտասանութեան տեսակետից Ժոզէից և Գամբետայից յետ չի մնալ:

ՕՐԻՆՈՐԸ ԺԱՆ ԶՈՎԷՆ

Չնայելով իւր տարիքին (25 տարեկան), օրինակ Ժան Զովէնը (M-lle Jeanne Chauvin) իրաւագիտութեան դոկտորուհի է և գաղութեանց լիսանսի: Ֆրանսիական կինը շատ ասպարէզներում իւր փառաւոր տեղն էր ունեցել, բայց իրաւագիտական բաժինը մինչև ցարդ վերապահուած էր միմիայն մարդոց: Օրինակ Զովէնը ցայց առեց որ Ֆրանսիայի կինը իւր Ամերիկայի ընկերակցներից յետ չի կարող մնալ: Դեղարուեստների սիրահար օրինակ օրէնագէտ է դառնում բոլորովին բնական պայմանների ներքոյ: Իւր ծննդավայր Ժառնոնի գեղածածկ գիւղը անշուշտ գեղարուեստի հետեւող պիտի արտադրէ: Օրինակը փոքր հասակին իսկ արտադր կարելի ընդունակութիւններ է ցայց տալու: Իւր հօր վաղահաս մահը ստիպում է նրան բնութեան զմայլումը թողնել և գործնական մի ուղղութիւն տալ իւր պարագլուխներին: Լատինալէն և յունարէն լեզուները հիմնովին ուսումնասիրելուց յետոյ, Վիլգրիմսը և Հոմերոսը ձեռքից չզցնելով, նա ցանկաւ է օրինակներ չորս նորացրել լիկէճոնների մէջ պարֆիտոսի պաշտօն ստանալ: Դեռ 1885-ին օրինակը ամենայն յաջողութեամբ օրինական քննութիւն տալուց յետոյ bachelier des lettres-ի գիւլում է ստանում, իսկ 1890-ին licencié des lettres-ի (փիլիսոփայութեան):

Համալսարանական ընթացքն աւարտելուց յետոյ, օրինակ Զովէնը իրեն ոյժը նուիրում է ժամանակին ամենամեծ խնդրի լուծմանը: Իւր սեռի կանանց խնդրի լուծումը պայքարող ոյժերի մեծ կարիք ունէր:

Որպէս զի իւր սեռի իրաւունքները պաշտպանելու ձեռնհասութիւնը ունենայ, գաղափարին անձնատուր կղած օրինակը սկսում է սովորել իրաւագիտութիւն: Կանանց վրայ ծանրացող աւարտար օրէնքների դէմ մարտնչելու համար հարկաւոր գիտութեան մատակարարած զէնքը ձեռք բերելու հարաջան աշխատութիւնից յետոյ, նա ներկայացնում է իւր թէլը «Կանանց մատչելի պարագլուխները» վերնագրով:

Այդ թէլով օրինակը ապացուցանում է որ կինը իմացականութեան տեսակետով հաստատ է այդ մարդուն: Ուստի կնոյնայն եւ, առանց խտրութեան, իրաւունք պիտի ունենան բոլոր առարկաների մէջ մտնել:

Ֆրանսիական գաղափարներում փաստարաններ իրաւունքը չունենալով, որովհետեւ դրա համար հարկաւոր պիտի լինէր փաստարանների ընկերակցութեան համաձայնութիւնը, օրինակ Զովէնը ստիպուեցաւ բաւականապէս Պարիզի օրինակը 4 լիկէճոններում իրաւագիտական դասեր տալով: Օրինակը իւր աւանդած դասընթացն ամփոփել է «Ընթացք իրաւագիտութեան օրինակներ» ի գործածութեան համար: Գրքայի մէջ Պարիզի համալսարանի իրաւագիտական բաժնի աւագ պ. Գովէնը Սանտը իւր ներդրակից յառաջադրանքի մէջ «Համայնագիտական իրաւագիտութեան մի մասնակար» է անուանում այդ գեղեցիկ գրքակը:

Օր. Զովէնը շարունակ գրում է «Revue Universitaire»-ի և «Indépendance Belge»-ի մէջ: Պարիզի մէջ հրատարակուող իրաւագիտական հանդէսներից շատերը լի են օրինակի շահագրգիռ յորանմաներով: Տաղանդաւոր օրինակը շարունակ գրում է ազգեցիկ «L'Avant-Courrière» թերթի մէջ: Այդ թերթը որ հրատարակում է տիկին Զմայի խմբագրութեամբ մեծ դարկ է առել կանանց խնդրին Ֆրանսիայում: Այդ թերթի մէջն էր որ օր. Զովէնը երկու օրինակի շնորհակցները: Նախ որ ամուսնացած կանայք իրաւունք պիտի ունենան իրենց սեփական անուանքը արամագրել ազատ կերպով: Երկրորդ, որ հասարակական և մասնաւոր գործառնութեանց մէջ կանայք ևս իրաւունք ունենան վկայութիւն տալու: Առաջին օրինակից անցեալ տարի ընդունուեցաւ, որի մասին իւր ժամանակին գրեցի: Իսկ երկրորդ օրինակից քիչ քիչ պատգամաւորաց ժողովի գիւլումն արկղների մէջ սպասում է:

Օրինակ Զովէնը մինչև ցարդ հրատարակական գաղափարութիւն չէր կարողացած: Նա սպասում էր, որ իւր առաջին փորձը լինի յունուարի 25-ի ժողովին: Բայց որովհետեւ ներկայ ժողովը զանազան պատճառներով ուշացաւ, առիտը ստիպուեցաւ առաջին անգամ հրատարակել ինչիս «Տիկին Ռոյալ»-ի վրայ կարգացած գաղափարութեան մէջ:

«Նոր-Դար»-ի ընթերցողները առիթ կունենան օրինակի յորանմաները կարդալու, որովհետեւ օրինակը խոստացած է պարբերաբար թղթակցել:

ՏԻՖԼԻՍԻ ՄԱՐԻԱ ԶԵԼԻԳԱ

Տիկին Մարիա Զելիգան (Marya Chéliga) ծագմամբ լեհացի է: Ազնաւականի դասի, ինքը ականատես է եղել թէ իւր իսկ հայրը ինչպէս էր շահագործում իւր գիւլացիներին: Փոքրիկ

Մարիայի զգալուն սիրտը չէ կարողացած տանել բնական լիկէ կատարուած այդ խոստարարութիւնները, ուստի ամէն ինչ թողնելով արտասահման է գալիս իւր ուսումը շարունակելու: Առաջ պաշար հաւաքելուց յետոյ Զելիգան հայրենիք է վերադառնում: Բայց նրան սրիք գտան փորձանքներ էր ըստպատմ: Երէկուայ հարստան ամեն կայրից զրկուած, ստիպուած է լինում ազրատի հանդերձներով փրկութիւն որոնել արտասահմանի մէջ: Գրէի, զգացմունքի տէր, նա երկար անժամանակ մնալ չէր կարող: Իւր հրատարակած յորանմաները, ուսումնասիրութիւնները, կորագացած հրապարակական դասախօսութիւնները շուտով նրան իւր արժանաւայել տեղը տուեցին: Ֆրանսիական ընկերութեան մէջ:

Բայց այդ աշխոյժ, վառվռուն կինը մշ միայն երեւում է գալիս իրեն վրդապար, յորանմանից, այլ տաղանդաւոր թատերադրող:

Իւր «Ornière» գրամը ամենամեծ ընդունակութիւն դասա Պարիզի թատերական առաջնակարգ քննադատների պ. պ. Սարէլի և Լիմէտի կողմից: Կանանց խնդրին վերաբերեալ եզակի ձեռնհասութիւն ունի Փրանսիայում: Երբեք անգամ մշ մի պատկերադրող թերթ չկայ, որ տիկին Զելիգայի պատկերը երկու կենսագրական հրատարակած չլինի: Իւր անվիճելի ձեռնհասութեան պատճառով էր, որ «Revue encyclopédique Larousse»-ը նրան յանձնեց կանանց խնդրին վերաբերեալ յորանման: Իւր «Les femmes et les féministes» աշխատասիրութիւնը բաւական էր միայն, որ նրան եւրոպական հռչակ տուր: «Նոր-Դար»-ի ընթերցողները շուտով բազմ կունենան այդ եւրոպական և անխոնջ կնոջ յորանմաները կարդալու: Տիկին Զելիգան ճանաչում է Արեւելքը, նա ճանաչում է գլխովին և Արեւմուտքը, ուստի Արեւմտեան ազգերի լաւ և հետեւի կողմերը ամենայն ձեռնհասութեամբ կրնան խնայեցն: «Նոր-Դար»-ի միջոցով հայ ընթերցողներին:

ՏԻՖԼԻՍԻ ԵՂԻՍԱԲԵՏ ԶԻԼԻԳԱՆՈՒՄ

Տիկին Եղիսաբէթ Զիլգրի-Մէնու (M-me Elisabeth Hudry-Ménos) Զամբելիսի մէջ: Զուգեցեալայի, Անգլիայի և Գերմանիայի գաղափարական համալսարաններում լուրջ ուսում ստանալուց յետոյ, նա զբաղում է օրինակների գաղափարականութեամբ: Այդ նպատակով հիմնում է օրինակաց մասնաւոր զարգացներ Եւրոպայի այլալայ քաղաքներում: 1888-ին Պարիզ գալով նա հրատարակում է «Բնական միջոցներ» իւր ընտանիքին ուղղած նամակները: Այդ հրատարակութեամբ տիկին Զիլգրի-Մէնու գաղափարական տեղ է գրաւում Ֆրանսիական գրագէտների աշխարհում: Առաջին քայլն անելուց յետոյ տիկինը «Ժամանակ» կնոջ ստորագրութեամբ սկսում է դաւազան շահագրգիռ նորապիւրիստ և վկայականութիւններ գրել, որոնք տպագրւում են Լոյանի «Bibliothèque Universelle»-ի և Զոլովի «Revue Internationale»-ի մէջ: Մի փոքր ժամանակ անցնելուց յետոյ, 1889-ին, նա զբաղում է ընկերական խնդրներով: Այդ ժամանակ նրան անկերկ լինում կնոջ խաղալիք մեծ գիրքը քաղաքականութեան պատմութեան մէջ: 1893-ից սկսեալ, տիկինը մանում է

ինչից են առաջանում ցիկլոններն ու ավազիկլոնները, և ի՞նչ օրէնքով են դանդաղ անդափստւում—այստիկ չէ, մինչև որ այդ-ինչերի լուծուելով կարելի է արագորոտութիւն ունենալ օդերևութեան զոնաշարով թիւնների արևելք։ Փորձիք նստել հն, ի հարկէ, խնդիրը լուծելու, այդ դրանք լոկ փորձիք են։ Մի այդ-տի փորձ է նաև Մ. Մ. Գոմորցեկի եւսմ իւցաարութիւնը։ Նա, շատ անում օդապարիկով մթնոլորտի վերին սահմանը ուսումնասիրած լինելով, կարելի է, որ ցիկլոններն ու հակացիկլոնները առաջանում են մթնոլորտային սառնքների ուղղութիւնից։ Եթէ այդ սառնքը մի հասն է, այն ժամանակ նա պատճառ է լինում ներքեում նոլորտի ճնշման նուազելուն, որ նուր ձագագաձև պառոտներ են առանում, այսինքն հսկայուն է կազմւում։ Մտի ե ջանի ցուսանքը ուժղին է, այն էլ ցիկլոնը դօրեղ կըլինի։ Բայց է վերեւում երկու հոսանք են առանում իւրար հակառակ ուղղութիւնով։

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն

Յունուարի 23-ին հանգուցեալ զբա-
ժուհի ճատիշեայի մարմինը իւր բնա-
կարանից տեղափոխեցին Նիկալայեակի
զինուորական եկեղեցին, ուր կարգ կա-
կաւորութեամբ Ռազմավորական ճանա-
պարհով տարան Մոսկուա հողին յանձ-
նելու Գրաք Տատիշչիկ բացակայու-
թեան միջոցին կառավարապետի օգ-
նականի պաշտօնը կրկնապէս իշխան
Ամիրխանովին:

Քարձրագոյն հրամանով Կովկասի կա-
ռավարապետի օգնական գրաք Տա-
տիշչիկը նշանակուած է զինուորական
խորհրդի անդամ:

Յունուարի 23-ին, առաւօտեան ժա-
մբ ութից թեմիս ու Առաջնորդը էլի
ձեռնադրութիւն կատարեց. ձեռնադրեց
հինգ հոգու, բոլորն էլ Վերսիլեան ըն-
ծայարանի հարգաւոր տիրացուներէ,
բայց չնորհ. Ս. Երկ. Տէր. Մարկոսեա-
նից, որ եղի է Ներսիսեան զարդում
և ուսուցչութիւն է արել Կովկասի եկ-
եղեցւոյ: Ինչպէս յսում ենք, ձեռնա-
դրուողներէ պաշարը դեռ չի վերջացի:

Քաղաքային վարչութիւնը իւր ան-
ցեակ նիստում որոշեց քաղաքի բժշ-
կական-առողջապահական վերահսկո-
ղի պաշտօնը յանձնել թէիշի Գ. Ստե-
փանեանցին երեք տարի ժամանակով.
նա այդ պաշտօնը ցարգ վարում էր որ-
պէս վերահսկողի պաշտօնակատար:

Վարդուց է, որ քաղաքային խորհուր-
դը զբաղւում է քաղաքում մշտական
սպանդանոց ունենալու խնդրով և շու-
տով այդ խնդիրը քննուելու է խոր-
հրդում: Փրանսիական մի ընկերու-
թիւն, որը պարագում է դառնալու մեծ
քաղաքներում կառուցելու գործում և
օրինակելի սպանդանոցներ կառուցա-
նելով և կառավարելով, առաջարկու-
թիւն է արել թիֆլիսի քաղաքային
խնդրավարութեանը իրեն յանձնել
սպանդանոցի կառուցումը և կառավա-
րութիւնը 40-60 տարի ժամանակամի-
ջոցով, որից յետոյ ամբողջ կառավար-
ութիւնը մնալու է քաղաքին: Ընկե-
րութիւնը այդ բոլորի փոխարէն վա-
ճատութիւն պահանջում է մօթմանը
կենդանիների համար հատարուած տու-
րքի մի որոշ տոկոս: Քաղաքային վար-
չութիւնը հեռագրով Գորիզից հրաւի-
րել է այդ ընկերութեան հաւատարմա-
տարներէ մէկին, խնդիրն առելի լաւ
քննելու:

Սկարաւախով վարակուող երեխանե-
րի համար բացուելիք հիւանդանոցը
երկու բաժանմունք է ունենալու. մէկը
նոսրեմեծայա փողոցի վրայ, իսկ մյու-
սը՝ Կոմիտասի փողոցի վրայ:

Կամ իւրաքանչիւր են անկիւն կազմե-
լով, այն ժամանակ հակացիլիսն է կառ-
մուծ: Փորձը ցոյց է տալիս, որ հակա-
ցիլիսի միջոցին բարձրացող օդապա-
րիկը նախ մի ուղղութեամբ է ընթա-
նում, իսկ աւելի եւ բարձրանալով փո-
խում է իւր ուղղութիւնը:

Ի հարկէ, շատ հետաքրքիր է այդ
բացատրութիւնը, բայց դեռ երկար
փորձերով ստուգելու կարօտութիւն ու-
նի: Միայն այդքան նկատուած է, որ
ժողովուրդը փետրաւոր ամիսներ ընթաց-
քից կարողանում է մօտաւորապէս գու-
շակել եղանակի փոփոխութիւնը:

Բայց արեւօք մեր մթնոլորտի փո-
փոխութեան վրայ չեն ազդում նաեւ
տիեզերական օդերեայութեան փոփո-
խութիւնները. աստղերը, արեւը և լու-
սինը ներգործութիւն չունեն, քանի
որ մեր երկիրը անմիջական կապ ունի
այդ լուսատուների հետ: Գիտութիւնը
ճանաչում է նաեւ այդ ներգործութիւնը,
բայց դեռ եւ անբաւարար բացատրու-
թեամբ: Եւ ներգործութիւնն ընդու-

որ հաւաքար, Կախիթիսկայա փողոցի
վրայ:

Գետական խորհուրդը այս օրերս
վճռել է թիֆլիսի մետաքս արդւնաբե-
րու կայարանի մի մշտական բաժան-
մունք բանալ Նուխու մօտ:

Բերլինից հեռագրում են «Նովոստի»-ին
որ թիֆլիս Նիմանի Միւնիսթին լրագրե-
ներում յայտարարել է, թէ իւր գտած
նոր շինութիւն յարգուած է բժշկի շնո-
ւափողի հիւժմաբար. առայժմ փորձերը
յարգ հետեանք են տալիս, բայց դեռ
վերջնական չեն:

Թիֆլիսի նահանգապետը մի շրջա-
բերականով պատուիրել է իւրը գաւա-
ռապետներին մինչև փետրուարի 15-ը
ներկայացնել իրեն Թիֆլիսի նահանգի
բոլոր գաւառների գիւղական հատարա-
կութիւնները գիւղատնտեսական դրա-
մագրութիւններ վիճակը թէ հացահա-
տիկների և թէ փողի վերաբերեալ:

Ներկայ տարում ֆինանսներին մինիս-
տրութիւնը իւր յատուկ առևտրական
գործակիցներն է ունենալու Լոնդո-
նում, Քերլինում, Հիւս. Ամերիկ. Միա-
ցեալ-Նահանգներում, Մոնթրիալում,
Քորեայում, Պոլսում, Պարիզում և Վե-
նետիկում:

Ներկայ տարւոյ օգոստոսին Մոս-
կուայում բժիշկներէ միջազգային մի
համագումար է կայանալու: Սպասու-
մ են, որ այդ համագումարին ներկայ
կըլինին արտասահմանի նշանաւոր բ-
ժիշկներից շատերը, որոնք, համագո-
ւմարը վերջնապէս յետոյ հաւանակա-
նաբար կուղեւորեն Պետերբուրգ ի
մօտոյ ծանօթանալու հայրաքաղաքի և
նոր բժշկական հաստատութիւնների
հետ:

Մոսկուայից պ. Միսա Չորչորեանը 10 ր.
է ուղարկել խմբագրութեան, մի օրինակ
«Նոր-Գար» ուղարկելու համար Նիւտերն-
գարի հայոց եկեղեցական պարոքին:

Միւսֆերդուրից պ. Լուսինէ Բագդեանը
մի օրինակ «Նոր-Գար»-ի բաժանորդը գրելով,
խնդրում է, որ այդ օրինակը իրեն իւր կող-
մից նուէր ուղարկենք հետաքրքիր հայ գրո-
թականներին: Խմբագրութիւնն այդ օրինակն
ուղարկում է Պարիզի Մոսկուայի քաղաք-
ամասում բնակուող հայ գաղթականներին:

ՄԵԶ ԳՐՈՒՄ ԵՆ

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՈՎՈՒՅՑ. — Անցեալինը
իշխանութեան կարգադրութեամբ փո-
կուց տեղոյ աղքատանոցը, որը երե-
սուն և հինգ տարի գոյութիւն ունէր:

— Գ. գաւառապետի կողմ նախաձեռ-
նութեամբ կրուում մի պարահանգէս
տրուց, յօգուտ տեղական և ցարկական

նում են նաև մեր նախնիքը, նոյն իսկ
մենք, ներկայ սերունդս: Առէք հայոց
օրացոյցները և կըտեսնէք օգերեւոյթա-
յին բացատրութիւններ. «Ժն. լս. հոգմ.
անձրեւ». «ար. ի ջրհոսն. առ. քո. լս.
անհաստատ եղ.». «լր. լս. ցօւթա, խո-
նաւ.». «վճ. քո. խ. հոգմ. քո. անձրեւ-
րեքք» և այլն: Եւ ո՞վ չզիտէ, որ նոյն
իսկ օտարները գիմում են մեզ հայոց-
նելով. «Բնչ է ասում, գուշակում հայոց
օրացոյցը: Մենք չենք ուզում պնդել,
թէ մեր օրացոյցի գուշակութիւնները
մատնատրեական ճշտութեամբ կատար-
ւում են, այլ նպատակ ունինք մասնա-
ցոյց անելու, որ արեւի և լուսնի ներ-
գործութիւնը, գուցէ փորձերի վրայ
միայն հիմնուած, աշխարհի են գուշա-
կել մեր նախնիքը և, հասկանալի է,
մի որոշ կանոնաւորութեամբ, օրէնքով,
որին հետևում են մեր ներկայ օրացոյց
կազմողները էլ:

Լուսնի և արեւի կանոնաւոր ընթացքը
կանոնաւոր ներգործութիւն էլ ունի
մեր մթնոլորտի վրայ: Մակայն կան
գիտականներ, որոնք ընդունում են

չբարեբաղի. Արդիւնքը—2000-ից անց
է: Չնորհադարձեան արժանի է յար-
գելի տիկինը:

ՂԱՋԱՆԻՑ. — Գաւառիս բոլոր գիւղե-
րում մարդահամարն արդէն վերջացած
է. գիւղերում շուրջ գրողների մեծ
մասը քահանաներ էին, որոնց կառա-
վարութիւնից վարձատրութիւն է նշա-
նակուած:

Գաւառիս երրորդ մասի պրիս-
տար իւր մասի տանուտէրերին յարգու-
րեց, որ թրքահայ գաղթականների հա-
մար սղորմութիւն հաւաքեն: Գիւղացիք
իրենց զարուց, ցորնից ու կորկից և
այլ նիւթերից չեն խնայում, տալիս են
յօգուտ իրենց թշուառ եղբայրներին:

ԴՈՒՆԵԹԻՑ. — Երէկ յունուարի 21-ին,
Դուշեթից մի քանի վերստ հեռաւորու-
թիւն ունեցող Բուլաշուր գիւղում
սպանեցին այնտեղի վրայի քահանային.
սպանողը ասում են իմերէ է, որը կա-
մեցել է քահանայի աղկալ հետ պա-
կուել, բայց հայրը հակառակ է: Գործը
քննուած է:

Ժ Ա Ն Տ Ա Ն Տ

«Daily News»-ին հեռագրում են Հը-
նովմից, որ Նեպոլում և առաւելապէս
Սիցիլիայում ժամապիտի սարսափը ա-
մենքին տիրում է, որովհետեւ բնակիչ-
ները ենթադրում են, որ կառավարու-
թեան ձեռք ատած միջոցները անբա-
ւարար են ժողովրդին ապահովելու:

Բերլինի յայտնի պրոֆեսորներին Լա-
զիերի և Վիրսովին հարցում են արել
Եւրոպայում ժամապիտի տարածուելու
վտանգի մասին և պատասխան են ստա-
ցել, որ գերմանական կայսերական ա-
ռողջապահական խորհուրդը առ այժմ վը-
տանգ չի սպասում: Լազիերի կարծի-
քով եղած վտանգը չափազանցութեան
են հասցնում, քանի որ մի ամբողջ դար
ժամապիտ չի երևցել Եւրոպայում:
Վիրսովը վտանգ տեսնում է, բայց մեծ
փառասիրութիւն ունի կարանտինների վը-
րայ: Լազիերի կարծիքով ամենամեծ
վտանգը Անգլիային է սպանում:

Բոմբէյի կառավարութիւնը մի հրա-
ման է արձակել, որով յայտնում է թէ
այն ծառայողները, որոնք երկիրից
թողել են ծառայութիւնը և փախել
քաղաքից, կենսաթոշակ ստանալու իրա-
ւունքից զրկուած են և նորից չեն ըն-
գուհուրի ծառայութեան: Լրագրները
և ազդեցիկ քաղաքացիները խորհուրդ են
տալիս այնպիսի միջոցներ ձեռք առնել,
որոնք կարող լինին հաւատ ներշնչել
բնակիչների մէջ, հաղաւոր մարդկանց
կենքը փրկելին և քաղաքն աղտակին
կործանումից: Այն տները, ուր ժա-
նապետ է երևում, խնդրի խիստ արտա-

միմայն արեւի ներգործութիւնը, իսկ
լուսնինը— մերժում են: Այդպէս է օրի-
նակ Գրաքի պոլիտեխնիքական ուսում-
նարանի պրոֆեսոր Չենդերը, որ միե-
նայն ժամանակ էլ Գրաքի գիտաւոցի
տեսուչն է. նա պնդում է, որ աստղա-
շարութիւնը կարող է գուշակել, թէ
երբ պիտի փոթորիկ, նոյն իսկ երկրա-
շարժ առաջանայ երկրիս երեսին:

Չենդերի կարծիքով արեւ ներգոր-
ծելով երկրիս վրայ, ուստի և նրա վը-
րայ կատարուած ամեն մի երևոյթ-
ներգործում է նաեւ երկրիս վրայ: Ա-
րեւի վրայ շատ անգամ նկատուած են
մրրկայայտ երևոյթներ, որոնք, Փայլելի
մրրկութիւնը նոյնպէս ցիլիաներ են, ո-
րոնք ազդելով երկրիս վրայ, նոյնպէս
ցիլիաներ են առաջացնում. արեւ նոյն
ազդեցութիւնն ունենում է նաև միւս
մոլորակների վրայ: Արեւի վրայ այդ
ցիլիաներն առաջանում են գլխաւո-
րապէս արեւի միջօրեականի վրայ, որ
աւելի սառն գոտիներով է պտտա-
նակ երկրիս երեսին մթնոլորտային

հանութեան են ենթարկուած, իսկ սպի-
տակեղէնները այրում են, բայց հնդկե-
ները ամեն կերպ աւելատում են թագ-
ցնել իրենց կայքը ախտահանողներէ:

Իտալացի բժիշկ Բաշելլին կրողական
թերթերից մէկի հոգով թղթակցի
հետ խօսելիս յայտնել է, որ «Անգլիան
բնականաբար հակառակ կըլինի ժա-
նապիտի դէմ միջոցներ մշակելու համար
միջազգային կոնֆերենցիա գումարու-
լուն, որովհետեւ կոնֆերենցիայի հետ
լանքը կարող է լինել այնպիսի միջոց-
ների գործադրութիւն, որոնք անմիջա-
կան վնաս կըզատահանեն Անգլիայի
համաշխարհային առևտրին: Անգլիան
միջազգային միջոցների գործադրու-
թեան հակառակելը նրանով է արդա-
րացնում, որ ղէպի հնդկաստան յո-
ղացող իւր հակապալան նուրբը մի
տեսակ լողացող հիւանդանոցներ են,
որոնք զինուած են կատարելագործուած
ախտահանութեան ամեն միջոցներով:

Չի կարելի մերժել, որ մեծ վտանգ
է սպառնում Եւրոպային: Գէտը է պատ-
րաստ լինել յամենայն դէպս, մանա-
ւանդ որ այդ վտանգը, նայելով մեզ
հասած տեղեկութիւններին, ոչ միայն
չի թուանալու, այլ հետզհետէ աւելա-
նում է: Անկասկած է որ հնդկաստանին
հասած և Եւրոպային սպառնացող այս
աղետը, մինչև այժմ մեզ յայտնիներից
ամենասարսափելին է: Վարակուած
վայրերից բնակիչների դառնալով կող-
մեր փախչելու հետեանքը կերակւի Եւ-
րոպայում մի կամ մէկ ու կէս ամսից
յետոյ:

Դէպի Ռուսիայի հարաւ-արեւելեան
երկրներն արդէն մի քանի խումբ բը-
ժիշկներ են ուղևորուել, կարանտիններ
հաստատուել և հսկելու սահմաններում
ի դէպ պէտք է լինի. որ առհասարակ
բժիշկներից շատ քիչ են ենթարկուած
ժամապիտին, չնայելով որ նրանք շատ
մօտ յարաբերութեան մէջ են հիւանդ-
ների հետ: Ռեզիդուարում, 1719 թը-
ւի ժամապիտի միջոցին 4000 մարդ զոհ
գնացին, որոնց մէջ ոչ մի բժիշկ չկար:
1771 թու Մոսկուայի ժամապիտի ժա-
մանակ մահան 56,000 հոգի, որոնց
մէջ էլի ոչ մի բժիշկ չկար: 1807—8
թուին Աստրախանի ժամապիտի դէմ
կուռող 24 բժիշկներն էլ անվնաս մնա-
ցին: 1835 թուի Եգիպտոսի սարսափե-
լի ժամապիտի միջոցին Ֆրանսիայի
36 բժիշկներից միայն մէկը զոհ գնաց:

ԹԴՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ն Ա Մ Ա Կ Գ Ա Ր Ս Կ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Ց
(«Նոր-Գար»-ի թղթակցից)

ԹԱԻԻԻԶ, 12 յունուարի.—Թարիքի
հարուստ վտանգական պ. Գ. Թումա-

փոփոխութիւններն ամենաշնամուր
կեղծողները միջօրեականից 18° հեռու
է գտնուում: Արեւ ամեն անգամ որ
զաւնում է ամբողջովին կամ կիսով
չափ, նրա ցիլիաներից մէկի կեղծողը
ուղղակի երկրիս հանդէպն է ընկնում,
ուստի և անմիջական ներգործութեան
ոյժը աւելի զօրեղ է լինում: Եւ որով
հետեւ արեւը արագաւաճում է 25,2 օ-
րում, ուստի և նրա ներգործութիւնը
մեր մթնոլորտի վրայ կատարւում է
ամեն 12,6 օրը մի անգամ, այսինքն
տարեկան 29 անգամ. բացի այդ նկա-
տուած է, որ արեւի վրայ այդ մրրկա-
յայտ երևոյթները սաստկանալու կամ
նուազելու 10,6 տարւոյ շրջան ու-
նին, ուստի և երկրի մթնոլորտի փո-
փոխութիւններն այդքան տարբերա-
յից յետոյ պիտի կրկնուին թէ քանա-
կի և թէ սաստկանալով կողմից: Եւ
Չենդերը պնդում է, որ իւր երկար
տարիների ընթացքում արած գիտո-
ղութիւնները լիովին հաստատուած են
այդ ենթադրութիւնը: Նա, օրինակ,
անցեալ 1896 թուին արեւ խաւարու-

նեանցը իւր անժառանգ մեռնող քրոջ
յիշատակի համար 1894 թուականին
Թարիքի Լիւաւ թաղի ս.Սարգիս եկե-
ղեցու գաղթում մի հոյակապ եռաշարկ
շինութիւն է կառուցանել տուել մօտ
30000 լուրի ծախսով, նուիրել է
հասարակութեանը օրընդրաց դպրո-
ցի համար և ցանկացել է որ ի յիշա-
տակ իւր քրոջ կուռի Թամարեան օրըն-
դաց դպրոց: Անցեալ 95 թուից ար-
դէն այդ շինութեան երկրորդ յարկում
տեղաւորուած էր տեղիս Լիւաւայի օրըն-
դաց դպրոցը, իսկ վերին յարկը յառ-
կացրած էր աշկերանից արհեստաւորաց
դպրոցին: 96 թուից բացուեց, դար-
ձեալ վերին յարկում, նաեւ մանկական
պարտէզ, իսկ մեծ դահլիճումը, որը մօտ
200 մարդ կարող է տեղաւորել իւր մէջ
շինուցուած թատրոնական բեմ, ուր ա-
ռաջին անգամ այս 96 թ. դեկտեմբերի
30-ին մի մանկական ներկայացում և սօ-
նածառ տեղի ունեցան: Գ. Թումա-
նեանը մինչև անցեալ 96 թ. դեկտեմբե-
րի ամիսը չէ տեսել այդ շինութիւնը.
դեկտեմբերին Բագիթի վաճառականա-
կան դարձով գաղթ Թարիքի առաջին
անգամ տեսաւ իւր ծախսով կառուցած
շինութիւնը և շատ հառանցեալ խնդրից
հոգաբարձութեանը ծախսների մի
ժողով գումարի, ուր ուզում էր մի քա-
նի պայմաններ առաջարկել ժողովրդին,
որոնք եթէ ընդունուէին, իրաւունք ունէր
ընդ միշտ ապահովել ուսումնարանի
գոյութիւնը:

Հոգաբարձութիւնը անձախօթ լինե-
լով նրա առաջարկից պայմաններին,
առանձին յայտարարութիւնով յունուա-
րի 10-ին կանչում է ծախսողներին:
400 հայ բնակիչ ունեցող Լիւաւ թա-
ղից բնաւորած էին միայն 30—36
մարդ և այն էլ մեծամասնութիւնը պ.
Թումանեանցի գրասենեակում ծառա-
յողներ և ծանօթներ: Ժողովին կան-
չուած էր նաեւ տեղիս յաջորդը, բայց
ինչինչ պատճառներով բացակայ էր
ժողովից: Զին հրաւիրել ոչ միայն Լի-
ւաւ թաղի բոլոր ուսուցիչներին, այլև
նրանց, որոնք տեղացի են և իրաւունք
ունին այդպիսի գործերի միշտ ներկայ
գտնուելու:

Նշանակեալ ժամանակին վերոյիշեալ
30—36 մարդիկ ժողովուցեցին ուսումնա-
րանի օժնակներից մէկը. պ. Գ. Թու-
մանեանցը ինքը բացակայ լինելով ժո-
ղովից, իւր կողմից ուղարկել է այդտե-
ղի մարտաւան մէջ ծառայող և նոյն
ուսումնարանի հոգաբարձու պ. Ա. Փա-
նուկեանցին, որը և բացեց ժողովը և
միևնայն ժամանակ յայտնեց պ. Գ. Թու-
մանեանցի առաջարկութիւնը, որ ժող-
ովը ընդմիշտ յանձնի իրեն ինչպէս
իւր շինած ուսումնարանը, այնպէս և
այն գետինը, որի վրայ կառուցուած է
ուսումնարանի շէնքը, որ ինքը նշանա-

մը դիտելու համար հրաւիրուած լինե-
լով նորվեգիա, մերժել էր այդ հրաւե-
լը, որովհետեւ «Արեւից հանած լուսա-
նկարները հիման վրայ գուշակուած էր,
որ օգոստոսի 8-ին և 10-ին (խաւար-
ման միջոցին) ամբողջ Եւրոպայում վառ
եղանակ է լինելու և երկինքը պիտի
ծածկուած լինի տմպերով: Այդպէս էլ
եղաւ:

Բացի այդ Չենդերն ասում է, որ
մեր մթնոլորտի դրութեան վրայ ազ-
դեցութիւն ունին նաև ընկնող աստ-
ղերը:

Այսպէս թէ այնպէս, օգերեւոյթաբա-
նութիւնը թէև դեռ շատ մանուկ հա-
սակումն է գտնուում, բայց մեծ առ-
հասարակեայ ունի մեծ ապագայ ունե-
նալու, մանաւանդ որ նրան օգնու-
թեան են հասնում նաև ուրիշ գիտու-
թիւններ: աստղաբանութիւնը, բնա-
գիտութիւնը և այլն:

Հրատ.

20-16